

שתי אסטרטגיות

„מערב“ מול „מזרח“

אלי"ג ד"ר. ' ואנך

לשאוב אך ורק מפרסומים רשמיים — כגון נאומים פומביים של מנהיגים, מאמרים בעתונות הרשמית, ספרים, בעלי גושפנקה מוסמכת. במערב ניתן על-כן לעקוב אחר התפתחות ההשקפות והתורות; ואילו במזרח מוגשת לנו, בכל שלב ושלב, רק החסקנה הסופית — ואנו יכולים רק להקיש ממנה על ויכוח אפשרי, שהביא לגיבושה.

האסטרטגיה של ארה"ב

בגלל שוני זה מוטב להתחיל בהתבוננות באסטרטגיה של ארצות-הברית. בספר שחובר לא-מזמן על-ידי לויטננט קולונל אמריקאי, „מדריך להגנה לאומית“², הוגדרה מדיניות ההגנה הלאומית הנוכחית של ארה"ב כך:

„מדיניות ההגנה הלאומית, בה תומכת האסטרטגיה הצבאית של ארה"ב כעת, הינה באופן כללי:

- * המטרה העיקרית של צבא ארה"ב היא שלום ולא מלחמה.
- * צבא ארה"ב לא ינחית את המהלומה הראשונה בכל התקפה שהיא.
- * ארה"ב תעמוד בכל ההתחייבויות ותבטיח בטחון באמצעות חימוש נאות.
- * צבא ארה"ב נתון לשליטה ופיקוד אזרחיים בכל עת, הן בזמן מלחמה והן בזמן שלום.
- * הרתעה מפני התקפה גרעינית במוזד על ארה"ב, או על בעלות-בריתה, על-ידי חימוש ומגננים אסטרטגיים נאותים.
- * כירסום (erosion) מתמיד של העולם החופשי באמצעות מלחמות מוגבלות — יסוכל על-ידי כך, שייערך לעומתו מערך רבי-עוצמה של כוחות חזקים וניידים דיים, הן של ארה"ב והן של בעלות-בריתה.
- * תקויים עמידת-ההגנה גמישה ותקיפה.
- * הסכנה של מלחמה כללית, על רקע אירציונלי או שלא-בכוונה-תחילה, תצומצם על-ידי עמידת-ההגנה שועצה כ"אות". המחבר ממשיך בניתוח-הסברו:

כל הבא לנתח את האסטרטגיה של שני הגושים או העולמות — העולם המערבי, המגדיר עצמו כ„עולם החופשי“ והעולם הסובייטי, או „המחנה הסוציאליסטי“ — ניצב בפני מספר בעיות מיוחדות-במינן. לכאורה אלו הן בעיות של הגדרה, או של מתודה — שאלות „טכניות“ כביכול; אף כי מתברר עדי-מהרה, כי אינן טכניות כלל ועיקר.

בראש-וראשונה נוכח הנך, שלמושג „גוש“ ישנה כיום משמעות מוגבלת בלבד. הגוש המערבי רחוק מלהיות חטיבה מגובשת, בעלת צביון אחיד. כיאה למסגרת המורכבת ממדינות עצמאיות ודמוקרטיות, קיימת בה החלפת דעות — ובצדה אף חילוקי דעות; והויכוח מתנהל — לפחות בחלקו הניכר — בגלוי ולעיני כל. חילוקי דעות אלו, בין השותפים השונים עשויים עתה לסכן אפילו את שלמות קיומה של הברית הצבאית שהקים הגוש המערבי — נאט"ו¹. אולם גם פני הגוש האחר השתנו. אם עד מחצית שנות-החמישים נראה הוא כמונוליטי, הרי מאז פרוץ הסכסוך הסיני-רוסי נתגלו גם בגוש הזה בקיעים עמוקים; עד כי מוטב שלא לכלול בניתוחנו זה את סין, שבשנים האחרונות החלה מהנה בעיה בפני עצמה, ולכן מצריכה דיון בנפרד.

שנית, רב השוני בין שני הגושים במידת הפומביות של דיון בבעיות אסטרטגיות. במערב, בראש-וראשונה בארצות-הברית, מתנהל דיון מקיף, גלוי ופומבי בכל הבעיות הקשורות בנושא האסטרטגי, על כל ענפיו והסתעפויותיו. שונה המצב בגוש הסובייטי. הדיון החופשי והפומבי בנושאים אלה אינו קיים שם כלל; וכמובן גם אותה שכבה של הוגי-דעות ופרשנים צבאיים — דוגמת לידל-הרט, ברודי, קיסינג'ר ואחרים — שמקיימת במערב את הדיון הציבורי, איננה בנמצא במזרח. החוקר הרוצה לדעת על הלך המחשבות בגוש הסובייטי יכול

1. הסקירה נכתבה לפני ההתרופה שחלה לאחרונה בתהליך התרחקותה של צרפת ממסגרתה הארגונית של ברית-צבאית זו.
2. Lt. Colonel Patrick W. Powers, A Guide to National Defence, New-York, 1964.

שלבי ההתפתחות

כדי להבין את מדיניות ההגנה האמריקאית, כפי שצוטטה לעיל, עלינו לדעת, כי עברו על מדיניות זו שלבי ההתפתחות שונים. הראשון, שנקשר בדרך כלל בשמו של דאלס, הוגדר בשעתו במונח של "התגמול המסיבי". הכוונה היתה להפעלה רבתי של נשק גרעיני, בתגובה על התגרות מזוינת סובייטית. לאמיתו של דבר, לא הובאה בחשבון כל צורת הגנה אחרת, זולת כזו שתביא לידי התנגשות גרעינית. היות וסברו, שלארה"ב עדיפות מכרעת בתחום זה, השפיעה גישה זו גם על ארגונו ומבנם של הכוחות המזוינים של מדינות נאט"ו — נעשו קיצוצים מרחיקי לכת בזרועות ובחילות ה"קונבנציונליים" לטובת פיתוחם של כלי נשק גרעיניים ושל האמצעים לשיגורם.

ההתפתחות הגרעינית של הרוסים מצד אחד, ולעומתה ההתעצמות האמריקאית בייצור מערכות חימוש גרעיניות מהימנות, הביאו בהדרגה לידי אותה תפיסה אמריקאית, השולטת במחשבת ארה"ב עד ימינו אלה והקשורה בשמותיהם של הנשיא קנדי ושרי ההגנה מק'נמארה. תכופות ניתן לתפיסה זו השם "התגובה הגמישה", כלומר: להגיב על תוקפנות היריב באותה צורה ועוצמה ההולמת את סוג הפעולה שבה נקט הוא. כדברי הנשיא קנדי: "מערכת החימוש שלנו חייבת להיות בתישמוש באורח כזה, שיאפשר שיקול-דעת והבחנה מדויקת — באשר לעיתוי, להיקף וליעדים — מתוך היענות לסמכות האזרחית"³. בויכוח הפומבי המתנהל בארה"ב כתב אחד המשתתפים: "הדבר 'החשוב הוא לא שנשכנע את התוקפן, כי אמנם נשתמש בנשק גרעיני. חשוב כי נשכנעו, שנשתמש באותו כוח, שיהיה דרוש לקיום חרותנו. במקרים רבים יהיה זה כוח לא גרעיני"; ובאותו המאמר, בהמשך הדיון: "כוחנו יהיה מספיק, אם לעולם לא ניאלץ — מחמת חולשה — להיות הראשונים הנוקטים בנשק גרעיני". אכן, זהו בדיוק מה שאמר גם שר-ההגנה האמריקאי בהצהרתו בפני הועדה לשירותים-מזוינים של בית הנבחרים, ב-30 בינואר 1963: "מן הדין, שההחלטה להפעלת נשק גרעיני טקטי לא תיכפה עלינו, רק משום שאין לנו דרך אחרת לטפל במצב מסוים".

בעיה נוקבת בדיון על הפעלת נשק גרעיני מהוה שאלת היעדים למהלומה הגרעינית: האם לנקוט במה שקורו אים בשפה המקצועית של ימינו, "אסטרטגיה נגד-כוח" (Counter-Force)⁴ — היינו, הפעלת מכה גרעינית כנגד הכוח הצבאי של היריב, או בוז של "נגד-ערך" (Counter-Value), שנקראת גם נגד-יעיר (Counter-City); זאת אומרת — כנגד ריכוזי האוכלוסיה האזרחית של היריב. בתפיסת "התגמול המסיבי" היה ויכוח זה שלא-מן-הענין — אך לא כן בתפיסת "התגובה הגמישה". לא ייפלא איפוא, שמק'נמארה הבהיר כבר במועד מוקדם למדי, בנאומו המפורסם באן-ארבור ב-16 ביוני 1962, שכצעד ראשון ב"מלחמה גרעינית כללית" תופנה המהלומה נגד יעדים צבאיים. וכך אמר:

3. Our Weapon System must be usable in a manner permitting deliberation and discrimination as to timing, scope and targets in response to civilian authorities.

4. או בענף החדש של חכמה-אסטרטגית, המכונה: "ברירה ביעדים".

"ההתחייבויות להוצאתה-לפועל של מדיניות זו מתחלקות לשלושה תחומי-יסוד: נשק ומגננים גרעיניים — להתרעה מפני התקפה-גרעינית-במזיד. נשק וכוחות קונבנציונליים. הגנה צבאית של בעלי-ברית. הראשון כולל תכניות-ייצור, המספקות מפציצים לטוח-ארוך, טילים בליסטיים בין-יבשתיים, צוללות משגרות-טילים, אמצעי הגנה-אווירית נגד מטוסים וטילים, מערכת-פיקוד-ושליטה לאומית והגנת האוכלוסיה האזרחית בפני תוצאות פגיעתו של נשק גרעיני. השני כולל לא רק את הכוחות הלוחמים של צבא-היבשה, צי-המלחמה, צבא-הצי (ה"מארינס") וחיל-האוויר, אלא גם את התובלה והסיוע האוויריים והימיים, הדרושים כדי לאפשר לכוחות אלה להגיב חיש-מהר על תוקפנות מקומית בחלקים שונים של העולם. האחרון מקפל בחוכו סדרת הסכמים קולקטיביים-בטחוניים עם אומות אחרות, שמושלמים על-ידי התחייבויות של סיוע צבאי, בתנאים שנקבעו לכך".

הגדרות אלו, בלשון צבאית-כמעט, טעונית ללא ספק הבהרות נוספות. ראשית כל, יש להכיר בעובדה, שבעידן הגרעין התוסף על המושגים המקובלים של "עוצמה מתקפתית" ו"עוצמה הגנתית" המושג החדש של "עוצמה מרתיעה" (Deterrent Power). זאת ועוד. בעוד שבעבר דובר על מעצמות "יבשתיות" ומעצמות "ימיות" ועל עוצמה בזירות מלחמה מוגדרות — הרי בעידן הגרעין ה"עוצמה" הפכה להיות גלובלית וכוללת. יתרה מזו — בעוד שעד כה היה נטוש ויכוח תיאורטי בדבר היחס בין ההגנה למתקפה, ובדרך-כלל נטו לקבל את קביעתו של קלאוזוביץ, שהגדיר את ההגנה כ"צורת הקרב החזקה יותר", הרי עתה אין אף צל של פקפוק בכך, ש"העוצמה המתקפתית" גדולה מ"העוצמה הגנתית". או במילים פשוטות יותר — ההרס שייגרם על-ידי נשק גרעיני יהיה כה עצום ומוחלט, שאין בכוחם של אמצעים הגנתיים קיימים למנוע או לבטלו.

במאמר שפורסם בעת האחרונה כתב הנרי קיסינג'ר, ממעצבי הדוקטרינה האסטרטגית האמריקאית:

"עוצמה מרתיעה" הפכה לצד הבולט ביותר שבאסטרטגיה בתיימינו. ברם, הרתעה הינה מעל-לכל בעיה פסיכולוגית. הערכת מידת הסיכון, בה היא תלויה, נעשית פחות ופחות מדויקת נוכח כלי-נשק, שמידת-החידוש שבהם, והרסנותם, הן ללא-תקדים. בלוף, שיתייחסו אליו ברצינות, יעיל יותר מאיום רציני, שמפרשים אותו כבלוף. אי-לכך, אין חוכמת-האסטרטגיה יכולה להגביל עצמה בעיצוב מערכות-נשק, אלא חייבת היא לכלול גם הבנה אינטימית של הישגיו היריב. קיסינג'ר אינו מותיר כל צל של ספק בכך, שההרתעה פועלת, בעצם, באורח "שלי" — כלומר, כל עוד לא הגיעו הדברים לידי מעשים.

גרעינית אפשית, יש לגשת, במידת האפשר, בדרך הדומה מאוד לזו בה נוהלו בעבר מבצעים צבאיים קונבנציונאליים יותר. פירוש הדבר — במקרה של מלחמה גרעינית שתבוא כתוצאה מהתקפה רבתית על בריטנו, היעדים העיקריים להשמדה צריכים להיות כוחותיו הצבאיים של היריב — ולא אוכלוסיות האזרחית.

„עוצמתם ואופיים של כוחות הברית מאפשרים לנו, אפילו לאחר התקפת פתע מסיבית של האויב, לשמור עתודת-מחץ מספקת כדי להשמיד את חברתו של האויב, אם ידחפנו לכך. במילים אחרות, ליריב אפשרי אנו נותנים את התמריץ החזק ביותר שניתן להעלותו על הדעת, כי יימנע מפגוע בערינו“.

כאן נגע השר במושג „המכה השניה“ — כלומר, באותו מלאי של נשק גרעיני שנותר לארצך, גם לאחר שהונחתה עליה פגיעת היריב, והמאפשר לה בכל זאת להשיב מכה. ברם, בעדותו בפני ועדת השירותים המזוינים של הסנט לשנת הכספים 1964 הבהיר, כי במקרה של „מכה שניה“, שתשא אופי של מהלומה „נגד-כוח“ — עלולה היא להכות כבר במתקני שיגור ריקים של האויב, אשר טיליהם ומטוסייהם שוגרו עוד עם ה„מכה הראשונה“ של הלז; או, במקרה של צוללות משגרות טילים — יקשה לאכנון, ואכן, כעבור שנה נוספת, בהופעתו בפני ועדת המשנה להקצבות של בית-הנבחרים, השתמש הוא בביטוי „אסטרטגיית צימצום נזק קים“ (Damage Limiting Strategy). במונח זה, העולה בקנה אחד עם הסיפא של ציטוטנו דלעיל מנאום אן-ארבור (על היכולת שתתקיים גם לאחר התקפת פתע של האויב), התכוון לשמירת עוצמה שתהא מספקת „כדי לודא את השמדתם, כחבריה וכמדינה, בנפרד או בצותא, של ברית-המועצות, סין הקומוניסטית והגרורות הקומוניסטיות...“ ומענין — אחת התכליות של תפיסת ה„תגובה הגמישה“ היתה, לשכנע את השותפים של ארה"ב בנאט"ו, כי הם מסוגלים וחייבים לתרום את חלקם בקיום כוחות קונבנציונאליים של הברית. אך תפיסה זו — היא גם שגרמה, לא-במעט, לערעור הברית. לא זו בלבד שבעלי הברית, או אחדים מהם, חושדים כי אמריקה רוצה, שהם יספקו את „נושאי-הכלים בשביל האביר הגרעיני האמריקאי“ (כניסוחו של אחד הדוברים הגרמניים); נוסף על כך, התגנב בלבם החשד, שמא מחשיב ה„שותף-הבכיר“ בקואליציה את האינטרסים של בעלי-בריתו פחות מאשר האינטרסים של עצמו. במלים אחרות: הועלה חשד, כי מתוך פחד, שהתגובה האמריקאית למהלך רוסי באירופה בלבד עלולה להמיט שואה על ערי ארה"ב גופה, תימנע ארה"ב מלנקטה.

הבעיות הגרעיניות של נאט"ו

ברם, אין זו הבעיה היחידה בקשר לנאט"ו. לא פחות משפיעה העובדה, שלחצה של הטכנולוגיה החדשה נמצא תכופות נוגד את הנטייה המסורתית אל ריבונות-לאומית. מתייצבת באופק הברירה: למצוא ולהגשים מנבנה מדיני מקיף יותר לברית, או לחזות בהתפוררות ההדרגתית של ליכודה. מה גם, שעצם העובדה, כי קיים בתוך הברית גורם

דומיננטי, חולש — הלא היא ארה"ב — מחריפה את הבעיה. אכן, בשביל לקיים את השותפות אין די ביריב הפוטנציאלי המשותף בלבד; יש לכך צורך גם ביציבותו וישרו של השותף הבכיר.

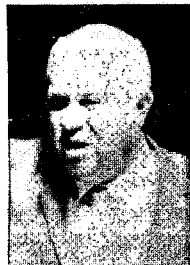
לא ייפלא איפוא, שהבעיה המרכזית של נאט"ו טמונה עתה בשאלה, בידי מי יימצאו הפיקוח על הנשק הגרעיני והשליטה בו. גם בתחום זה קיים סכך חדש, הנובע, מצד אחד, מריכוז העוצמה הגרעינית כמעט ורק בידיה של ארץ אחת, ומהצד האחר — מטוחו של נשק גרעיני זה. בעבר צריך היה בעל-הברית לסייע בכוחותיו בעיקר בזירת-מלחמתו של בעל-הברית המותקף. אך אין הדבר כך בעידן הגרעין. כוח-ההרתעה של בעל-הברית הרחוק הצטרף ראשית-כלל כאיום, ואין (פרט לנשק גרעיני טקטי — וגם זה עד לגבול ידוע בלבד) כל צורך בכך, שהנשק הגרעיני יוצב בשטחו של בעל-הברית הנעזר. עם זאת, לנוכח גודלו של הסיכון הכרוך בהסתככות במלחמה בימינו, רוצה היה בעל-הברית נחות-הכוח להיות בטוח בטחון נחרץ, כי בעל-הברית הבכיר אמנם יפעל ברגע-הצורך להצלתו ולהגנתו. יש סבורים, כי מוצא אפשרי מסבך זה של גורמי השליטה והפיקוח ביחס לנשק גרעיני טמון בהתייעצות בין בעלות הברית. אך מה פירוש התייעצות? מגבלותיה הלא גלויות לעין, מה יהיה ערכה במקרה של חילוקי דעות בין השותפים? ומה במקרה של דעת יחיד הנוגדת את דעת הרוב? מה במקרה שדעת-יחיד זו היא דוקא של המדינה, המחזיקה בידה את הפוטנציאל הגרעיני? מה פירוש הדרישה הבריטית „לחלק רב יותר בסוד הנזק“

עצים?“ האמנם משמעותה טכנית בלבד, כטענת הבריטים? והרי קשה שלא לר-אות בדרישה זו משמעות מדינית. הנרי קסינג'ר כותב: „היות שמשקלה של עצה הוא יחסי ליכולת אותה היא משקפת, הרי נוכל לשאול בצדק, האם יוכלו, לטוח ארוך, בעלי בריתנו לייצץ בייעילות — בעוד שלארה"ב כמעט כל הידע הטכני בכלי הנשק הגרעיניים והשליטה הפיסית בהם“. והוא מוסיף ואומר: „בקיצור, הבעיה האמיתית המוצגת עליידי הטכנולוגיה הצבאית החדשה הוא הציווי-העליון של מיוזג הריבונות. אין לך דבר פחות מזה העשוי לפתור את הבעיה. אכן, אם לא יושג כדבר הזה, נראית התפתחות מסוימת של נייטרליזם כבלתי נמנעת“.

האסטרטגיה של ברה"מ

פנה עתה לאסטרטגיה של ברית-המזרח צעות.

כבר נאמר, כי אין בברית-המועצות „מוסד“ של הוגי-דעות צבאיים בלתי-תלויים: אין בעתונות הסובייטית פרשנים צבאיים עצמאיים; ואין שם מוסדות בלתי-ממלכתיים בהם נדונים, באופן פומי, בי וציבורי, בעיות המלחמה וההגנה. לכן,

חיל התותחנים וארטילריה נגד-מטוסים. קרוב לודאי, ש-סטלין ראה את צבאו שבמזרח-אירופה ובמערב-רוסיה גם ככוח מרתיע, בכך שביכולתו להכניע את אירופה המערבית אם ארה"ב תאיים להשתמש במונופולין האטומי שלה. כל עוד היה סטלין בחיים, לא הורשו הוגי-הדעות הצבאיים של רוסיה לעסוק בבעיה הגרעינית בכלל, ובאיום האסטרטגי האווירי-גרעיני של ארה"ב על מטרות ברוסיה בפרט. אחד-אחד נאלצו המרשלים הסובייטיים להצהיר בפומבי על אמינותם בחמשת הגורמים הקבועים הסטליניים.

המענין הוא, שבאותו זמן ניתנה למדענים הסובייטיים ההוראה לפתח מטוסים מעולים יותר וכן טילים בליסטיים בין-יבשתיים, שנחשבו אז, בארה"ב, עדיין כבלתי מעשיים — ואף כלי-נשק גרעיניים. נראה שהיתה לסטלין התבונה לאשר את דרגי-החימוש המתקדמים ביותר; אך חשדנותו ושמרנותו מנעוהו מלנטוש אורתו-לחימה אותם הבין ובהם הורגל — ובהם שלט במלחמת-העולם השנייה. יתכן גם, שלא רצה, כי יועציו הצבאיים יוכלו להתוכח ולהתדיין באורח-לחימה אותם לא הבין, דבר שעשוי היה לתת להם יתרון מסוים עליו.

לאחר מות סטלין

השלב הבא בהתפתחות המחשבה הצבאית הסובייטית מתחיל ב-1953, מיד לאחר מות סטלין. החל אז דיון נוקב בדבר האסטרטגיה בעידן הגרעיני. הסימן החיצוני לתקופה החדשה זו היה מינויו של המרשל ז'וקוב כשר-ההגנה הסובייטי. הדיון נמשך, ללא הפרעה מלמעלה, כשנתיים, ובשנת 1955 הגישה צמרת הצבא הסובייטי הצעת דוקטרינה צבאית, של-דעתה תאמה את האיום האמריקאי הצפוי ואת יכולתה הצבאית של ברית-המועצות.

הכל הכירו בעובדה, ש"פיקוד האוויר האסטרטגי" האמריקאי יכול לחדור את ההגנה הנגד-מטוסית הסובייטית ולתקוף כל מטרה בתוך ברה"מ בנשק גרעיני; ושעובדה זו חייבת להיות את הגורם הראשי בשיקולי המדיניות הצבאית הסובייטית. שנית, הכוחות הסובייטיים חייבים להימצא במצב כזה שיוכלו, על-ידי שיפור ההגנה הנגד-מטוסית, להקהות את ההתקפה האווירית האמריקאית — וכן להשמיד לפחות חלק מכוח-המחץ האמריקאי בעודו בבסיסי האוויר והים שלו, לפני הנחתת המתקפה. התנאי לכך, כמובן, שתתקבלנה ידיעות מהימנות-בהחלט על התקפה אמריקאית ממשמשת-ובאה. היתה זו מדיניות שחוקרים מערביים הדביקו לה את השם "מדיניות המכה המקדימה" (Pre-emptive Strike). דרך אגב, חשוב להבדיל בין מדיניות זו של "מכה מקדימה" — המבוססת על אינפורמציה מדויקת ומהימנה של מעשה מוחשי מתקרב — לבין מלחמת מנע, שפירושה פעולה תוקפנית יזומה, מתוכננת-מראש, ברם, מדיניות זו של "מכה מקדימה" נדחתה על-ידי חרושצ'וב כמסוכנת-מדי וכתלת-מהימנה. בנוסף להצעה זו, המליצו המפקדים אשר דנו במצב על צמצום בכוחות היבשה והאוויר והפיכתם לניידים יותר ולבעלי עוצמת-אש רבה יותר, כולל נשק גרעיני-טקטי. ביסוד השיקול — כפי שנשתמע בין השיטין, אם לא בוטא במפורש — היתה ללא-ספק ההכרה, שלנוכח הכמות העצומה של קרינה גרעינית

בהסתכלות מחוץ לברית-המועצות, ניתן לגלות רק חלק זה של אותו ויכוח, אשר ללא ספק מתנהל, בדלתיים סגורות, במטה-הכללי ובאקדמיות הצבאיות. על כל פנים, מתוך מה שנגלה בעזרת הקובץ "אסטרטגיה צבאית", בעריכת מרשל סוקולובסקי, שראה אור בספטמבר 1962⁵ בהוצאת משרד-ההגנה במוסקבה, ניתן לעצב תמונה פחות או יותר שלמה. בדומה להתפתחות התפיסה האסטרטגית האמריקאית, עברה אף המחשבה האסטרטגית הרוסית שלבים אחדים.

תקופת סטלין

הראשון התחיל עם סיום מלחמת-העולם השנייה, ב-1945. במערב התסיסה הטלת פצצת האטום את המחשבה הצבאית הרשמית והבלתי-רשמית, אך ברוסיה היא בישרה תקופה של קיפאון במחשבה הצבאית. תופעה זו מוסברת בכך, שסטלין סירב לייחס חשיבות מכרעת לכלי-נשק שלא היה מצוי בידי ברית-המועצות. ב-1946 תיאר הוא את פצצת האטום כאמצעי ש"מטיל אימה על בעלי עצבים חלשים" וכפר ביכולתה להביא לנצחון במלחמה. בעתונות הצבאית הסובייטית מן השנים 46—1945 מצויה עדות קלושה לכך, כי מפקדים בעלי-נסיון ניסו או לפתח רעיונות חדשים בתחום ניהול מלחמה. אך מ-1947 ואילך היה כל ביטוי כזה כפוף לתכתיבו של סטלין. התורה הצבאית הועמדה רשמית על "חמשת הגורמים הקבועים", עליהם הכריז סטלין כבר באחד מנאומו סמוך למערכת מוסקבה, בתקופה שמשקלה היחסי של הסכנות לעומת נסיון-הקרוב היה גורם חשוב בהתמודדות שבין גרמניה לרוסיה.

"חמשת הגורמים" של סטלין היו: יציבות העורף ● רוח הכוחות-המוזונים ● מספר הדיביויות ואיכותן ● כמותו ואיכותו של החימוש ● כושר המפקדים. כל גורם מגורמים אלה ודאי שהינו בעל ערך, אך אם מתעלמים בגינם לחלוטין מחשיבות ההפתעה וההרס ההמוני, הנגרמים על-ידי נשק גרעיני — התוצאה הצפויה להוגי-דעות צבאיים תהיה עקרות ובטחון-מופרז כאחד; ואילו הצבא בכללותו יימצא אזי מת-עלם מהמציאות החדשה של המלחמה.

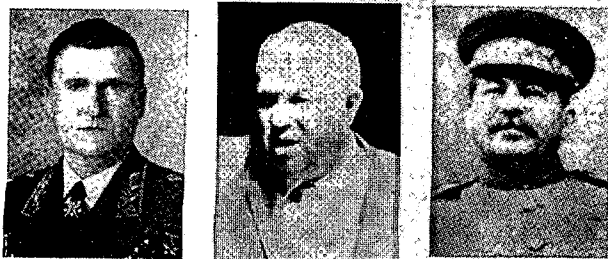
סטלין ראה את מלחמת-העולם השלישית במושגים של מערכה יבשתית באירופה — וקיים לכן בשירות-סדיר 175 דיביויות-היל-רגלים, שריון וממוכנות ו-40 דיביויות של

5. לאחר הופעת הקובץ של מרשל סוקולובסקי התפרסמו בעתונות הסובייטית מאמרי שבה ובקורת כאחד (ראה "מערכות" חוב' קנ"ה, קנ"ו וקנ"ח). מאז הספיקה לתופיע בברה"מ מהדורה שניה, מורחבת לא-מעט ומתוקנת של "אסטרטגיה צבאית". ויתכן שיהיה עוד ענין לעמוד במיוחד על חידושיה ושינוייה של מהדורה זו, שבה נלקחו בחשבון כמה מהשגות המבקרים.

ידי הישגיהם בתחום הטילים הבליסטיים הבין-יבשתיים הדי ביקו הרוסים את העוצמה האסטרטגית האמריקאית. בהודעתו לסובייט העליון, שפורסמה ב"פראבדה" ב-15.1.1960, העלה חרושצ'וב את כוח-הטילים לזרוע חמישית של הכוחות המזוינים, והכריז עליו כעל הכוח העיקרי, שלו תינתן העדיפות. דבר זה יאפשר לברית-המועצות לצמצם עוד יותר בהוצאות על הזרועות האחרות — ולהקטין בשליש את כוח-האדם שבציה-השטח, בחיל-האוויר-הטקטי ובצבא-היבשה. היתה בכך תפנית חדה: מתפיסת היסוד הסובייטית המסורתית — של הישענות על עליונות כוחות היבשה — לעבר תפיסה סובייטית חדשה לגמרי: הרתעה, באמצעות עוצמה-אסטרטגית. אין להתעלם מן העובדה, שהיתה לתפיסה חדשה זו התנגדות בקרב חלק של הצמרת הצבאית הסובייטית, ביניהם גם של המרשל סוקולובסקי.

ברצוני להפנות את תשומת הלב לנקודה חשובה ביותר בגישה הסובייטית, אשר משפיעה גם במידה רבה על מערכת היחסים עם המערב. הכוונה היא לגישה הסובייטית אל בעיית חימושה מחדש של גרמניה — ובמיוחד לאפשרות, שיתון בידי גרמניה נשק גרעיני (או שתהא לה, אצבע על ההדק הגרעיני). לכאורה, נראה הפחד הרוסי מפני תחית גרמניה חוקפנית כמנוחך, לנוכח העוצמה האדירה של ארה"ב מכאן וברה"מ מכאן, אכן, חשד זה מורש כה עמוק בתודעה הרוסית, עד כי יש אמריקאים, הלומדים-מעצמם, שרואים בכך מעין "תסביך פרל הרבור" רוסי. נראה על-כן, שגם אדם "מערבי", הרוצה להבין נכונה את משמעות העמדה הרוסית ביחס לבעיות המדעיות והאסטרטגיות האקטואליות, שומא עליו להתחשב אף במרכיב המיוחד הזה בהשקפה הרוסית.

אפס, כבר באביב 1960 התברר להנהגה הסובייטית, שאין בכוחה להתמודד עם כושר-הייצור האמריקאי — מן הרגע בו הגיעה ארה"ב לכלל פיתוח של מערכות-חימוש מהימנות (כגון ה"פולריס", או מאוחר-יותר, ה"מיניטמן"). תכנית פיתוחם של הכוחות האסטרטגיים, שהוכרזה על-ידי הנשיא קנדי במרס 1961, כללה 800 טילים בין-יבשתיים מדגם "מיניטמן" (כעבור זמן-מה הועלה מספרם ל-1,500) ו-45 צוללות נושאות טילי "פולריס" — בעוד שהתכנית הסובייטית לא כללה, כפי הנראה, יותר מ-100-75 טילים בין-יבשתיים ו-20 צוללות משגרות-טילים. בקובץ הנ"ל של מרשל סוקולובסקי הוגשו לציבור הסובייטי לראשונה נתונים בדבר העוצמה הגרעינית האמריקאית. לפיהם, בשנת 1962 היו בידי ארה"ב 162 טילים בין-יבשתיים, 105 טילים לטווח-ביניים ו-96 טילי "פולריס";

שתושפע על השטח הסובייטי על-ידי התקפה גרעינית אמריקאית — יקל דוקא על כוחות יבשה ואויר ניידיים-ביותר לפרוץ מתוך מזרח-אירופה וברה"מ לעבר כוחות נאט"ו במסע-בזק, ואולי לעשות כזאת אף במזרח-התיכון — וכוחות סובייטיים אלה יימלטו על-ידי כך מהשטח הנגוע בותר-קלות מאשר הארמיות המסורבלות של תקופת סטאלין. פרט לתורת ה"מכה המקדימה", נתקבלה דוקטרינה חדשה זו על-ידי צמרת המפלגה — ושימשה בסיס לשינויים הארגוניים בכוחות הסובייטיים ב-1955. הפיקוד הנגד-מטוסי הועלה לדרגת גת זרוע רביעית של הכוחות-המזוינים (לצד צבא-היבשה, הצי וחיל-האוויר) והוכללו בו מטוסי-ההירוט, טילים וארטילריה נגד-מטוסי.

עקב צמצומים דרגתיים בכוחות היבשה והאוויר, נוצר ב-1959 כוח "קונבנציונלי" נייד ביותר, שעוצמתו הוגברה על-ידי הכנסה לשימוש של טילים טקטיים, בעלי ראשי-נפץ גרעיניים. כדי לקיים את עדיפות-האש של ברה"מ כנגד נאט"ו באירופה, הוצבו עוד הרבה טילים בליסטיים, "לטוחי-ביניים" ⁶ במערב-רוסיה, באופן שיוכלו להכות בכל מטרה שבבריטניה, במערב-גרמניה, בצרפת ובאיטליה. בדבבד עם התפתחות זו פיתחו המטכ"ל הסובייטי והאקדמיות הצבאיות דוקטרינה טקטית לניהול מלחמה יבשתית ואוירית במסגרת של לוחמה גרעינית. בהתאם לתורה זו, יש להשתמש בשדה-הקרב בכוח-אש גרעיני כדי להשמיד את הכוח הגרעיני של היריב ולהרוס את מגנניו. רק אחר שיתבררו מידת ההשמדה וסוגה, תוטל על כוחות היבשה והאוויר המשימה, לנצל את המהלומה הגרעינית, על-ידי תפיסת שטח, השמדת כוסי-התנגדות מבודדים או רדיפה אחר אויב נחלש ונמלט. הגייסות יתקדמו במהירות רבה, בצירים הנפרדים זה-מזה מרחק רב, ולכן יצטרכו המפקדים בשדה הקרב לפעול תוך גילוי יוזמה ניכרת.

קרוב לודאי, שדוקטרינה טקטית זו נשארה שרירה וקיימת עד היום. צליחת שטח הנגוע-בקרניה באמצעות רכב-שריון אטום, צליחת נהרות מתחת לפני המים והשימוש בלבוש-מגן ללוחמים — כל אלה מתורגלים בתדירות, ומדי פעם-בפעם מונהגים בהם שכלולים. מאידך גיסא, יש לפיקוד הסובייטי — בדומה לעמיתיו המערביים — אותם ספקות עצמם באשר לאפקט המעשי של נשק גרעיני על הכוחות הלוחמים ועל האוכלוסיה האזרחית. ברם, עד כה הניחו בברה"מ, שיעלה בידי גייסות מאומנים-היטב להתגבר על ההלם של נשק גרעיני ולבצע את המשימות שהוטלו עליהם. שינויים מרחיקי-לכת חלו בתחום האסטרטגיה המדינית-צבאית מאז 1955. בערך ב-1959 — ואולי בעקבות ביקורו אצל הנשיא אייזנהאור, וההתקדמות הרבה שחלה בפיתוח הטילים הבליסטיים הבין-יבשתיים הסובייטיים — הגיע חרושצ'וב למסקנה, כי ארה"ב, בהנהגה אחראית, אינה מרגישה עוד צורך להשתמש בעוצמתה האסטרטגית להתקפת-ע גרעינית על ברה"מ. דעה זו השמיע בפומבי, הוא סבר, שכושר ההרתעה של שתי מערכות-הנשק היריבות מגיע, בערך, ליעדי-לוח זהה. כן נעזר באמונה האמריקאית באותם הימים, שעל-

6. IRBM - Intermediate Range Ballistic Missils, לטנחים שבין 1500 ל-2500 (ואולי עד 3000) ק"מ.

תוסיף בודאי ברית-המועצות לשים גם להבא דגש ביעולם של כוחות יבשה עצומים (אפילו יהיו קטנים כלשהו מבעבר) בעבור זירת-המלחמה האירופאית, ובציווד בנשק גרעיני וקונבנציונלי משוכלל ביותר, ונראה כי תיקח בחשבון את הערכתה-היא, שהמלחמה העתידה עלולה בכל-זאת להיות, שוב, מלחמה ממושכת.

דבר אחרון זה משתמע באופן ברור מהקובץ בעריכת סוקר-לובסקי. מבוטאת בספר זה ברורות דוקטרינה האומרת, שהתקופה הפותחת (קרי: הגרעינית המובהקת) של המלחמה היא המכרעת — במובן זה, שאם מפסידים בה, הרי הכל אבוד. אך לעומת זאת, אם מצליחים להימנע בה מהתבוסה, אזי התוצאה הסופית של המלחמה תוכרע במערכות שתתנהלנה בזירות-המלחמה העיקריות. במלים אחרות: כל צד עשוי לנצח אף במלחמה כולה עליידי נצחון בשלבה הראשון. לכן יש לעשות את המאמצים העצומים ביותר, לדאוג לעירנות הרבה ביותר לקראת מהלומת היריב — ואולי, אפילו, "להקדים תרופה למכה" (היינו, להנחית בעצמך מהלומה מקדימה), ומכל מקום — להיות נכון להגיב תגובה נמרצת ביותר, כדי לשים לאל את סיכוייו של היריב לזכות בסיבוב הראשון. ברם, היות ששני הצדדים יפעלו ללא ספק בצורה דומה, הרי ניתן לשער, כי יהיו גם שלבים נוספים שיבואו בהמשך ל"סיבוב הראשון".

סוף דבר

ראינו, שבמרוצת הזמן הגיעו שני הגושים לתפיסה, שניתן לכנותה, "כוננות כפולה"; היינו — קיום כוחות גרעיניים וכוחות קונבנציונליים, אלה בצד אלה, אך, כפי שראינו, קיים הבדל בין התפיסה האמריקאית לרוסית. האמריקאים חושבים במושגים של יכולת לחימה בשני אורחים שונים, כלומר — מלחמה גרעינית או מלחמה "מוגבלת"; ואילו הרוסים רואים, על פי תפיסתם, את שני סוגי-הכוחות האלה כמשלימים זה את זה, באותה מלחמה עצמה.

ואילו התחזית לשנת 1966 ניתנה ב-1040 טילים בין-יבשתיים, 560 טילים לטווח-ביניים, 656 טילי "פולריס". נקל היה לציבור הסובייטי לערוך השוואה של עוצמת ארה"ב וברית-המועצות; שהרי הרושץ'וב העריך, בנאומו בברלין ב-19.1.1963, את העוצמה הסובייטית ב-80 עד 120 טילים שיוכלו לפגוע בארה"ב. קרוב לודאי, שההרפתקה הקובנית של ברה"מ ב-1962 נבעה מהרצון למקם טילים רוסיים בקרבת החוף האמריקאי — ועליידי כך לשים לאל את מערכת-האתראה המוקדמת של ארה"ב. כשלון תכנית זו הביא לשיבה אל מדיניות "הפגת המתיחות" ביחסי מזרח-מערב, ואל הדוקטרינה האסטרטגית של 1960. רוסיה כנראה השלימה אז עם עובדת נחיתותה בייצור נושאים של מטענים גרעיניים (מטוסים, טילים), וגם הבינה, ששימת הדגש בראשי-נפץ עצומים אין בה (בניגוד לכמה הצהרות סובייטיות מראשית שנות-הששים) כדי לפצותה על נחיתות זו. מתקבל הרושם, שהן המדינאים והן אנשי-הצבא קיבלו עובדה זו, על כל הנובע ממנה. המשמעות של דבר זה היא, שברה"מ סיגלה לעצמה מדיניות-חוק, המושתתת על סיכונים מועטים בכל הנוגע לארה"ב ולנאט"ו, ועם זאת — הגברה מתמדת של זרוע-הטילים האסטרטגית ושל כוח הצוללות בעלות הנעה גרעינית, המסור גלות לשגר טילים. מאידך גיסא, השתמעה מעובדה זו גם הרחבת המחקר לפיתוח שיטות הגנה יעילות — וביחוד טיפוחן של מערכות טילים-נגד-טילים (ההנחה היא, כי ב-1963 הגיעו בתחום האחרון שני הגושים לרמה שוה-בערך). אך בדי-בבד

